

I

Hvem bestemmer og hvorfor?

DET POLITISKE SYSTEM OG IDEOLOGI

Det romerske imperium var ikke nogen stat. Selve ordet stat kommer egentligt fra det latinske *status*, som blot betyder en „tilstand“. I den betydning vi kender, benyttes det første gang af Machiavelli i hans berømte bog om „Fyrsten“ fra 1513. Imperiet opstod i 753 f.kr. som en by med opland, og det vedblev at være byer med opland. Lidt misvisende kalder man en sådan by for en *bystat*. Forstiller man sig, at man fløj henover det romerske imperium, ville man kunne se bystat ligge ved bystat. Hver af disse var selvstyrende. Blev man spurgt, hvor man kom fra, nævnte man sin by: Jesus fra Nazareth, var blot én af de 60 millioner, som i år 1 måtte identificere sig på denne måde, da han sammen med sin familie skulle skrives i mandtal. På græsk kaldte man en sådan by for en *polis*, på latin for en *civitas*. De var rammen om politik og civilisation. Det er i denne sammenhæng betegnende, at *civitas* også betød *borgerret*. En by er dér, hvor man bor, hvor man har sit udkomme, og hvor man kan få sine rettigheder og pligter stadfæstet. By, borger og

samfund hænger sammen. Det er vigtigt at forstå, at det antikke menneske først og fremmest følte sig knyttet til sin by, og at disse byer udgjorde den vigtigste mentale ramme om den enkeltes tankeverden. Man vidste godt, at disse byer var forbundet med byen Rom og – mod betaling af skatter – blev beskyttet af Rom. Også at de tilsammen udgjorde et forbund, et imperium. Men ligeså lidt som en dansker ville sige, at han var født i NATO, ville en romersk borger sige, at han var født i det romerske imperium.

Denne grundopfattelse finder vi beskrevet allerede af de græske filosoffer som Platon og Aristoteles og – afhængig af disse forfattere – også af romeren *Marcus Tullius Cicero*.

Denne mands betydning for den senere europæiske tankeverden kan ikke overvurderes. Han blev født i år 106 f.Kr. og døde i år 43 f.kr. Han levede i en opbrudstid. Den romerske republik var i krise. Borgerkrige og udrensninger var dagligdag. Hvordan skulle man løse problemerne, og igen skabe

rolige tilstande? Spørgsmål som disse tvang Cicero, som så mange andre, til at tænke over, hvorledes man skaber et retfærdigt og dermed stabilt samfund. Blandt mange andre filosofiske værker skrev han i slutningen af sit liv et værk i 6 bøger om, hvordan et samfund opstår, og om hvordan det bør ledes. Med sit skrift kom Cicero ikke kun til at deltage i en diskussion om, hvordan man skulle løse den romerske republik's egen krise. Det blev en diskussion, som fik stor

betydning for det senere Europa. For hvad er et samfund, og hvordan skal det ledes for at være til alles bedste? Hvad er grundlaget? Og hvem kan være så dvask og doven, at han (hun var ikke relevant i Antikken i denne sammenhæng) ikke gider tage stilling til dette spørgsmål, således som den græske historiker Polybios skrev i indledningen til sit store værk om den romerske historie, skrevet i midten af det 2. århundrede f.Kr. Det gad Cicero:

Kilde 1. CICERO: OM STATEN, BOG I, 39 F.

Skriftet er formet som en dialog, dvs. en samtale eller diskussion, som er henlagt til år 129 f.Kr. Det blev skrevet i årene 54-51 f.Kr. Diskussionen er altså i tryk afstand – omkring tre generationer – fra den aktuelle krise.

På denne måde undgik Cicero, at hans skrift blev optaget som kritik af hans samtids politiske modstandere – et velkendt kneb benyttet af samtidskritiske forfattere til alle tider. Det er Karthago's erobrer, den berømte Scipio Africanus den yngre (185-129 f.Kr.), som er den dramatiske hovedperson. Han er her i gang med sit indlæg:

Scipio: ved stat (lat. res publica) forstår jeg da et folkefællesskab (lat. res populi); men med ordet folk (lat. populus), mener jeg ikke en hvilken som helst sammenløb af mennesker, men en gruppe dannet af mennesker, som er knyttet sammen af et retsligt fællesskab (lat. juris consensus) og af en bevidsthed om gensidig fordel og støtte. Den oprindelige årsag til, at de slutter sig sammen, er ikke en følelse af svaghed, men en instinktiv trang til at være i flok. Mennesket er nemlig efter sin art ikke en eneboer eller en, som strejfer om alene, men er indrettet således, at det ikke engang, når det er trygt og lever i overflod er sig selv nok ... Det er af retfærdighed (lat. justitia), at alt ligesom vokser frem. Uden retfærdighed findes der intet grundlag (for staten).

Mennesker ... organiserer sig først på et bestemt sted for at kunne skaffe sig boliger. Når stedet er sikret dels ved sin naturlige beliggenhed dels med forskelligt byggeri, kalder de en sådan samling af boliger en by og forsyner den med helligdomme og åbne pladser der er fælles ejendom. Ethvert folk, dvs en sådan talrig sammenslutning, som jeg forklarede før, ethvert samfund dvs folket som en organiseret helhed, enhver stat dvs det hvorom folk er fælles, må – for ikke at gå under – ledes af en styrende myndighed. ... Denne ledelse kan (1) overdrages en enkelt eller (2) nogle få udvalgte eller den kan (3) overtages af masserne. Når en enkelt har magten kalder man ham konge (lat. rex) og statsformen kongedømme (lat. regnum). Når en snæver kreds af udvalgte styrer, kalder

7 I starten af 2. årh. e.Kr. grundlagde romerne en ny by til sine veteraner på kanten af sahara ved Timgad i Algeriet. På dette luftfoto ser man tydeligt byens skakbrædtagtige layout. I midten har vi forum med veje ud til byportene. Man ser også tydeligt byens meget velbevarede teater. Byens fulde navn var

Colonia Marciana Traiana Thamugadensium, hvilket ville fortælle enhver romer at det var en by, hvis indbyggere havde romerske bøgerret (colonia), at den var grundlagt af kejser Traian (98-117 e.Kr.) og opkaldt efter hans søster Marcia. Yderligere at den lå i den numidiske stamme, thamugadensernes, område.

man det et aristokrati (lat. *optimates*, egt. „de bedste“). Men folkestyre – for sådan hedder det jo – er der, hvor magten ligger hos folket. Hver enkelt af disse tre statsformer fungerer ganske godt, så længe det bånd holder, som til at begynde med har bundet mennesker sammen i et samfund. Jeg vil ikke sige, at nogen af disse tre former er fuldkommen eller den bedst tænkelige, men de er alle tålelige, uden at jeg dog regner dem for lige værdifulde. Men i al fald, så længe uretfærdighed og magtbegær ikke tager overhånd, kan et sådant samfund godt have en vis stabilitet, hvad enten den ledes af en retfærdig og klog konge eller af en udvalgt gruppe af

fornemme eller, om det skal være, folket selv har magten, hvad der dog forekommer mig at være det mindst heldige. Det er dog let at pege på svagheder ved alle tre former. I et kongedømme f.eks. står undersåtterne retsløse og udenfor indflydelse på afgørelserne. I et aristokrati har masserne knap nok del i frihedens goder, da de er udelukket både fra at regere og fra at have embeder. Og når hele magten håndhæves af folket selv – om det er et nok så retfærdigt og tilbageholdende folk – så gemmer selve denne totale lighed (lat. *aequabilitas*) en stor ulighed, fordi ingen har rang og værdighed, som svarer til hans personlige værd.

Når man læser hele Cicero's værk om den ideelle stat, bliver det hurtigt klart, at Scipio Africanus udtrykker Cicero's egen mening. Man skal i den sammenhæng huske, at Cicero ikke blot var politiker og filosof, men samtidig som person kun repræsenterede en meget lille del – den absolut rigeste – af den romerske befolkning. Som politiker kendte han den romerske forfatnings styrker og svagheder ud og ind. Som filosof støttede han sig meget til, hvad de græske tænkere havde skrevet. Og som rig repræsenterede han ubevidst magthavernes interesser og tankeverden. Er det hele blot en akademisk diskussion, som ville gå helt hen over hovedet på den „masse“ eller det folk, som der tales så meget om? Lad os vende os mod en historiker, for at få uddybet ovenstående. Hvornår og hvordan skabtes dette politiske fundament, som vi på så mange måder kan nikke genkendende til?

I år 146 f.Kr. havde samme Scipio stået og set ud over det brændende Karthago. Roms sidste store fjende var tilintetgjort. Få dage efter blev hele byen pløjet op og plovfurerne tilsået med salt. Meningen var,

at Karthago aldrig skulle kunne genopstå igen. Rom synes at stå på sin magts højdepunkt: Verdens herre. Ved siden af Scipio stod Polybios (202-120 f.Kr.). Han var græker – politiker og ryttergeneral – og var i år 168 f.Kr. blevet taget som gidsel og ført til Rom. Det var sket i forbindelse med slaget ved Pydna, som Polybios i øvrigt ikke havde noget at gøre med. Romerne betragtede ikke Polybios som fjende, men ville blot sikre, at han ikke blandede sig i krigene i Grækenland. Som ledende græsk politiker og intellektuel, var han blevet optaget i en kreds af fornemme romere, som mødtes for at diskutere emner som litteratur, politik og samfundsforhold. Denne kreds havde netop Scipio dannet, og de to mænd blev gode venner. Scipio havde taget Polybios med til Africa. Meningen var, at han skulle skrive Roms historie. Og hvad kunne være bedre for en historiker end selv at være med, hvor det skete?

Tavse stod de to mænd og betragtede det på en gang betagende og frygtindgydende skuespil: Karthago i flammer. Pludseligt ser Polybios, at Scipio står og græder. Romerske

8 Marcus Tullius Cicero, født i år 106 f.Kr. i Den lille italiske by Arpinum. Myrdet i år 43 f.Kr. i Rom. (Her gengivet fra en buste på det Capitolinske Museum, Rom). I kraft af over 1000 bevarede breve skrevet til og af Cicero er han måske den person, vi kender bedst fra Antikken. Højdepunktet i hans politiske karriere var, da han som konsul i år 63 f.Kr. afslørede den såkaldte catilinariske sammensværgelse. Derefter mistede han langsomt indflydelse, men kæmpede til det sidste for den romerske republik mod det kejserdømme, som han så langsomt komme. Det bragte ham i opposition først til Caesar, senere til Antonius, som han angreb kraftig i de såkaldte philippiske taler umiddelbart efter mordet på Caesar. Disse angreb, fremført med en måske aldrig siden overgået veltalenhed, var den direkte anledning til mordet på ham. Hans meget store forfatterskab omfatter filosofiske skrifter (som det her citerede), retoriske om talekunst og om teologi. Hertil kommer en lang række ofte stærkt politisk prægede taler.

Kapitel 1: Hvem bestemmer og hvorfor?

generaler græder normalt ikke. Den overraskede Polybios spørger, hvad der dog er galt og – skrev Polybios – senere

- ... Han (Scipio) greb min hånd og sagde, ja, Polybios, det er godt nok, men jeg ved ikke – jeg frygter og aner, at en anden skal kunne give de samme efterretninger om vort fædreland (Rom) (POLYBIOS, ROMS HISTORIE 38, BOG 21.)

Denne bemærkning blev kernen i hele Polybios forfatterskab. Ud fra en erkendelse af, at også nok Rom ville gå under en dag, satte han sig for at undersøge, hvorfor det var blevet så stærkt, at det der i midten af 2. årh. f.Kr. havde skaffet sig af med alle

fejnder og kunne dominere hele Middelhavsområdet. Ganske som Scipio senere formulerede det, og som han er i gang med at forklare i kilde 3, så Polybios den væsentligste årsag til romernes styrke i den politiske struktur, som de havde bygget op. Den opbygning var påbegyndt, efter de havde smidt kongerne på porten i år 509 f.Kr. På det tidspunkt gik romerne fra et kongedømme til et aristokrati. Men var det nu så simpelt? Og kunne det tænkes, at når de årsager, som havde gjort en stat stærk, forsvinder, så bliver den svag igen og bryder sammen? Hvordan begyndte det hele? Som historiker vil Polybios gerne begynde forfra. Hvad er årsag, hvad virkning?

